

Amtmanné Hédervári Zita

Jel, motívum, ritmus–arány és funkció, anyag, forma összhangja

NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:

Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomazonosító száma és célcsoportja: SzT-014-30

JEL, MOTÍVUM, RITMUS–ARÁNY, ÉS FUNKCIÓ, ANYAG, FORMA ÖSSZHANGJA

Az ősi mítoszokban, regékben még egységet alkotott az ember és a természet. Az első varázslásokban benne van a tanítás fontossága, hiszen csak a tudás biztosította a megélhetést, ez jelentette az életet. Az ősidőkben az ember, részben vadászati rítusok miatt készített sziklarajzokat, de ezek magas színvonalú ismeretekről, esztétikai érzékről tanúskodnak.

A világ kezdete óta, a művészet – az ember önkifejezési vágya indíttatásából – egy töről fakadt:

- a rajz, a vonal, a színek, a folt – a grafika, a festészet, a kézművesség
- a ráolvasás, a mondókák, eposzok – a vers, az irodalom
- a rigmusok, a fohászok és sirató énekek – a dal, a zene
- a mozdulat, a mimika, a gesztusok – a tánc – mindegyikében meghatározó a ritmus.

A ritmus tehát, nemcsak a néptáncban, népdalainkban, de a népi tárgykultúra minden területén jelen van.

A legfontosabb azonosság a népi kézműves szakmákban, hogy a mesterségek mindegyike, természetes alapanyagok felhasználásával dolgozik. Az anyag taktilis szépségén túl, a másik közös vonás, hogy a kézműves szakmák mindegyikében fontos: az esztétikai igényesség, a vizuális élmény. A régmúlt emberei könnyebb helyzetben voltak, mivel jobban "benne éltek" a természetben.

A rajz, a rajzi-beszéd, a jel – egyszerre fejlődött a beszéddel, a dallal, vagyis mindenki számára egyaránt érthető volt a vizuális és verbális (szóbeli) kommunikáció. A barlangrajzok, és néprajzi kincseink, az egyetemes kultúra részei – tudni kell róluk! A vizuális ismeretek elsajátítása minden népi kézművesnek "szívügye" kell, hogy legyen!

A kézműves mesterségek, a rajz, a legősibb tevékenységi módok és bármilyen furcsán hangzik is, mindenki rendelkezik – egy kollektív tudásból eredeztethető – belső intuitív képességgel – egy kiaknázatlan vizuális készséggel.

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Ön, a népi kézműves mesterségek bármelyikét folytatja, látvány rajzokra, vállalkozásának, termékeinek – vizuális nyelven történő – bemutatására és reklám-marketingre is szükség van, ezért rendszeresen ellátogat népművészeti rendezvényekre, a Népművészetek Házába.

Ön faműves vagy fajték készítő népi kézműves foglalkozást gyakorol, esetleg kosárfonó és fonott bútorkészítő, vagy fazekas, vagy textil alapanyagok sokféleségének valamelyikével dolgozik, szakmája széleskörű skálájának sokféle termékét gyártja és főleg, ajándék- valamint, használati tárgyakat készít.

Feladata: régi népi és egyéb tárgyakon fellelhető jelképekről szimbólumok megismerése. Termékei készítésénél, a funkció meghatározásához igazodó, anyag és szerkezet hagyományos (eredeti, vagy átvett) motívumok használata, megválasztása. A ritmus–arány strukturális megjelenítése, hagyományőrző elemek alkalmazása, alkotásai létrehozásánál.

Kereshet, adott témához kapcsolódó területet – helytörténeti múzeumot, kiállító helyet, könyvgyűjteményt, vagy néprajzi könyvet – ahol, amelyből gyűjtőmunkát készíthet egy-egy tetszőlegesen kiválasztott témakörből.

Az önálló témaválasztás alapján elkezdett gyűjtőmunka feldolgozása, közös megbeszélés után tanára, oktatója útmutatásával, jóváhagyásával történjen.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

Jel, jelrendszer, szimbólum, motívum

Környezetünk megismerése észleléssel, érzékeléssel kezdődik – látjuk, megnézzük a körülöttünk lévő világot, embereket, tárgyakat. Naponta, számtalan vizuális hatás ér bennünket és ért, a civilizáció során – bármely korban élő – élt embereket. A vizuális benyomások hatására, – a szemünk által tudatunkba jutott dolgokat feldolgozzuk, elemezzük, válogatjuk, meglévő tudati elemekkel összekapcsoljuk, esetleg összefüggéseket keresünk – a jelképek rendszerénél, ez fokozottabban igaz!

Bármely nyelv tanulásánál, – így a vizuális nyelv megismerésénél is – legfontosabb, egy alapszókincs elsajátítása. A vizuális nyelv megértéséhez tudni kell, a képi fogalmakat, melyek a látás révén tudatosulnak az agyban, de mindenkiben mélyen benne él egy ősi tudás, amely "felkészít" a jelképek ismeretére. A jelzések, jelek, formák, díszítések összehasonlítása az arányérzék segítségével történik. A jelek a motívumok más-más jellegű használatát, tanulás során el lehet sajátítani. A jel, a jelkép, a ritmus, az arány fogalmait meg lehet tanulni, leírhatjuk – de ezeket főleg elsajátítani, "érezni" kell!

A jel meghatározása: valamely dolgot, fogalmat, valamilyen összefüggést kifejező kép, ábra. A jelkép egy-egy közösség által elfogadott, értelmezett jel. (A tejes köcsög oldalán lévő x jel rontásűző jelkép, melyet néha az istállóra is ráfestettek)

A szimbólum: tárgy, fogalom vagy dolog, érzelmeket tükröző, sajátos lelki tartalommal rendelkező közismert jelkép. Például pelikán: önfeláldozás, kettős galamb:szerelem, stb. A szimbólummá vált jelképek sok esetben a nép hiedelem világából nőttek ki. Például a népmesék kígyó–királyfija megjelenik a kézműves tárgyakon. Az ember a félelmét védő–óvó szimbólummá fétisizálja. A kígyó mint jelkép, mint gonoszűző szimbólum, ott van a pásztortárgyakon, a "Miska–kancsón" a festékes szőtteken, sőt az ablak osztóbordák faragásain is. Keresztény jelképek: a hal vagy kettős hal, melynek népművészetünkben is megtalálhatók és szimbólum jelentései megtalálhatók a finnek népi eposzában a Kalevalában is. ennek eredet történet közös gyökereikig nyúlik vissza, és az egytestű hal–madárral a pásztortárgyaink között is találkozhatunk.

A vizuális kincsestár anyagát meg kell ismernünk, hogy felfedezzük a környezetünkben – esetleg – megbúvó értékeket! A jelképek ősi titkai tárulnak elénk, ha ellátogatunk egy tájházba, vagy esetleg Erdélybe, ahol még sok helyen faragott "kapuzábé" védi a kiskapun belépőket, de megcsodálhatjuk Szentendrén is – ahol ezt a felvételt készítettem, a skanzenben – népművészetünk egyik legszebb példáját (1. kép)

1. ábra. Kapuzábé

A képen látható kettős kapuzábé, szimbolikus jelentéssel bír, és feladata is kettős. Szerkezeti stabilitást ad a nyíló szárnyaknak, de – a használati funkciót biztosító szerepével egyenrangú, sőt fontosabb – az oltalmazó, védő szerepe. Az óvó-védőszellemet jelképező kapuzábékat napjainkban sajnos, csak néhány faműves készíti. Megnézhetjük, a faragással és – vésett részekben festéssel – díszített homloklapokat. Magas színvonalú esztétikai, szakmai tudásról árulkodnak. (A székely kapukat, rusztikus szerkezeti kialakításuk miatt is érdemes tanulmányozni.)

A "szinesztézia" görög szó, amely azt jelenti, hogy a meglévő érzékeléshez, egy másik "tudatalatti" érzék is kapcsolódik. Irodalomban, zeneművészetben gyakran használják ezt a kifejezést – a vizuális nyelv területén is be kellene vezetni; hiszen ennél a kapuzábénál, csak álmélkodva áll az ember, mert megérinti a szépségből fakadó őserő: a színek alkalmazásán túl, egy egyszerű, arányosan vésett felületi megmunkálás, amely ritmizálásával hat!

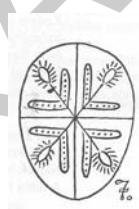
Az ősi rajzok, tárgyak bizonyítják – hogy a legegyszerűbb társadalomszerkezet esetében is – az ember mindig ismerte az általános törvényszerűségeket és rendelkezett azzal a képességgel, hogy szimbólumokká sűrítse a környező világot. Vannak olyan – kimondatlan-egyezményes jelek, melyek a világ minden embere számára ugyanazt a fogalmat jelentik pl. Nap, hold, víz, stb. Nap szimbólumokból egy egész füzetnyi anyagot is össze lehetne és érdemes volna összegyűjteni, hiszen népművészetünkben rengeteg csodálatos nap-rozetta ábrázolással találkozunk! Napjainkban is ösztönössé kellene válni e – szimbolikus jeleket ismerő és használó – tudásnak, de a természet őserőinek tiszteletével együtt. A Föld, a világmindenség szimbolikus megfogalmazása látható a Gyergyómonostoron készített kályhacsempén. (2. ábra)

2. ábra. Világmindenség szimbólum

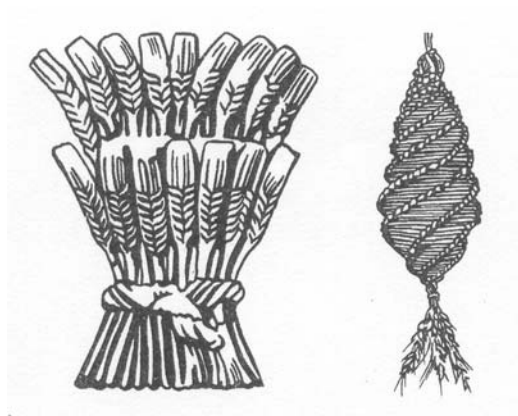
A sokezer évvel ezelőtti egyiptomi papírusz tekercseken vagy pecséthengereken is láthatjuk a jelekké válás folyamatát. (Az "elbeszélő" rajzok, jelekké vagy írássá formálódtak.) Később, tehát a rajzok egyszerűsödtek, sematikusá váltak, absztrahálódtak, vagyis tömörített jelekké, szimbólumokká váltak. Egy-egy nép a saját kultúrköréből saját környezetéből, sajátos jelképekkel is rendelkezik, de vannak olyanok, melyek az összemberiség számára azonos tudástartalommal bírnak. Ezek a " kozmikus " jelek; a Föld jele a köralakzat, de lehet, a legömbölyített sarkú négyzet is hasonló jelentéstartalmú. Az egyszerű jelrendszereknek a gyökerei igen mélyre nyúlnak vissza és a jelképeket világszerte csaknem minden nép használta, tehát sok jel univerzálisnak mondható. Ilyen jelek: föld, tűz, víz, és lég (levegő) a madár, a hal, a búza – tehát a négy őselem, és az életet jelentő szimbólumok.

Az ősi barlang rajzok állat, ember figurái – a mágikus szertartásokkal együtt – talán, főképp csak a vadászat sikeressége érdekében készültek, de bizonyítja, hogy a világ különböző pontjain – több ezer évvel ezelőtt – élt ember is képes volt, gondolatait vonalak segítségével rögzíteni, információkat ilyen módon tovább adni és asszociációs készséggel, fogalmakat jelképekké sűríteni! Akkor, az életben maradás biztosító volt a jelrendszer ismerete. (Ezek közül az égbolt csillagainak ismerete vagy talán a legősibb és legegyszerűbb, a pata- és lábnyomok jelrajza. Amely nem csak nyomolvasást jelenthetett, hanem az élet feltétele volt!) Az élet keletkezése is mindig foglalkoztatta az embert, így a tojás – nem csak a húsvét kultúrkör szimbóluma, mert átvitt értelemben sokféleképpen megjelenítették. A tojásírások gyönyörű példányai (csillagos, rozmaringos, vagy mint a képen is látható búzás) őrzik, az életet jelentő termést és a természet megfigyelésén alapuló díszítmények sokaságát. (3. ábra)

3. ábra

Az egyik legősibb, fennmaradt sumér eposzban, a Gilgames eposzban az írással egyenértékű az életfa megjelenítése, amely a magyar mondavilág éjigérő fájával is azonosítható. Az ősi mítoszokban, magas színvonalú művészi formában tükröződik, a régi társadalmak emberének gondolkozó-alkotó tevékenysége. Egy egyszerű, tömör megfogalmazású – világmindenséget jelképező – rajzot, egy sáman dobrajzolatot láthatunk a látványrajzok füzet 2. ábráján, amelyen a felosztás, (amint láthattuk a tojásrajzon is) a világ négy égtáját szimbolizálja. Az életet jelentő búzakalász motívumok, a népi kézművesség minden területén megtalálhatók, valamint a búzacsokor, vagy az aratókoszorúk is szimbólumai az életnek, a szalmaszálakból font "búzaspirál" is az életet adó búzát dicséri, de tanúsítja alkotója kezűgyességét is. (4. ábra)

4. ábra

Jelképrendszer, ritmus–arány

A kézműves mesterségek bármely területén, a kézműves tárgyak majdnem mindegyikén, az életfa ábrázolásoknál megfigyelhető a természeti formák harmonizáló arányainak figyelmes visszaadása. Az életfa szimbolikus jelentése napjainkban is ugyanazt jelenti, vagyis – az ember küldetése ma is egy – a felfelé az éghez kapcsolódó tiszta elemekkel, a lefelé mutató sötét erőkkel szembeni céltudatos harcot képviselni. Az életfa a virágzó életet és a "lent"-et a "fent"-tel összekötő kozmikus faként, az élet teljességét is jelképezi. Az egyik legszebb életfa és ló ábrázolást tekinthetünk meg Dienes István könyvében, ahol állatfigura organikus fája szinte faággá, gyökérré válva, magát az életet szimbolizálja. A lendületes vonalvezetésű hajkorong plasztika, egyszerre figurális és ornamentális, mert a honfoglalás korában élt alkotó szándékából kiérezzük az élővilág – az élet – iránti tiszteletet! (5. ábra)

5. ábra. Organikus élet

A jelképekkel való foglalkozás, a jelkép és hiedelemrendszer megtanulása, egyúttal a régi értékrend elfogadását is jelenti. A kultúra ott kezdődik, hogy egy-egy közösség elfogadja, megítéli a jó vagy rossz fogalmát és azok szerint, a társadalmi normák szabályai szerint él. A középkorban, amikor csak nagyon kevesen tudtak olvasni, egyházi jelképek, a képes beszéd segítségével lehetett az emberekhez szólni.

A templomok fakazettáin vagy a falakon megjelenített képeknek "tanmese" jellegén kívül fontos szerepe volt, hogy az ábrázolt jelképek rendszerén keresztül tudott hatni az olvasni nem tudó emberekre. (Napjainkban a népi kézművesek nemes feladata lenne, a hagyományőrzés, az ősi motívumok, jelképek köztudatba való visszaemelése, tárgyakon történő megjelenítése!)

Ahogy a középkorban, a régi kódexfestők tudatában voltak annak, hogy a könyv minden lapjának, külön– külön is mesterremeknek kell lenni, ugyanúgy napjaink "mesterei" sem nélkülözhetik az ősi tudást, amelynek segítségével ma is, mesterremek termékek állíthatók elő. Először nézzük meg Garai Katalin részére készített, gótikus betűkkel rajzolt könyvének egy lapját. (6. ábra)

6. ábra. Kódex– ritmus

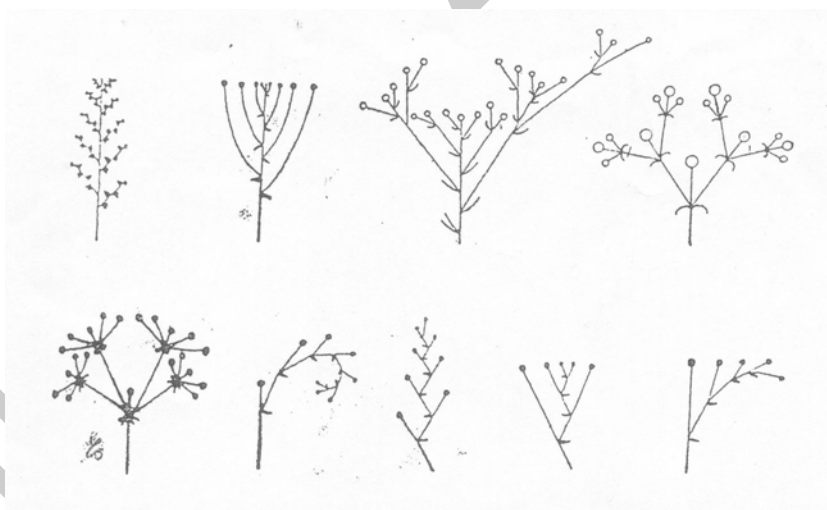
Ezen a könyvlapon megfigyelhetőek a szöveghasábok és képek ritmizáló arányai, amelyek a színek használatával, és a képek, betű tömbök váltakozási arányaival is kellemes látványt nyújtanak. A korabeli reneszánsz mesterek ismerték a " Sectio Divina" vagyis az "arany metszés" szabályait. (Az ókori népek is alkalmazták, az egyiptomiak, a görögök is épületeiknél e geometriai arányok szerkesztésével hozták létre maradandó alkotásaikat.)

Az arany metszés nem más: mint mikor egy egyenes szakaszt úgy osztunk két részre, hogy a kisebbik úgy aránylik a nagyobbikhoz, mint a nagy az egészhez. (Ennek ismeretében és alkalmazásával "egyszerű" lesz sikertermékeket alkotni!)

Arányrendszerekről beszélve, meg kell említeni Corbusier (francia építész) modulatorját, aki az aranymetszés elvét és az un. "fibonacci sort" módosította kissé, az építészeti sorozatgyártás kedvéért. Természetesen Leonardo da Pisa számsorát a fibonacci ritmizáló számsort érdemes ismerni. (L. de Pisa, "Fibonacci"szülött volt, nevelő apja nevére adta a számsort) Ennek a számsornak matematikai alapja, szintén növényi megfigyeléseken alapszik, és a matematikus tudós úgy képezte, hogy az egy egységből elindulva, a második számtól a következő tagot az előző két számjegye összegéből nyerte. A fibonacci–sor 1, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, 377, 377 stb. Természetesen a számításokon alapuló motívumrajzolás nem tartozik a magyar díszítőművészet sajátosságai közé, mint ahogyan azt Fay Aladár művésztanár, néprajzkutató munkájában kifejtette. A díszítmények arányrendszerét, a magyar díszítőművészet sajátosságait kutatva, arra a következtetésre jutott, hogy a díszítő alapelemek, virágok közti hasonlóságok ellenére, a népek természet megfigyeléséből adódóan, a "csoportosító képzelet" teszi játékosabbá, színesen burjánzóvá a magyar díszítéseket. (Érdemes könyvét könyvtárban megkeresni!)

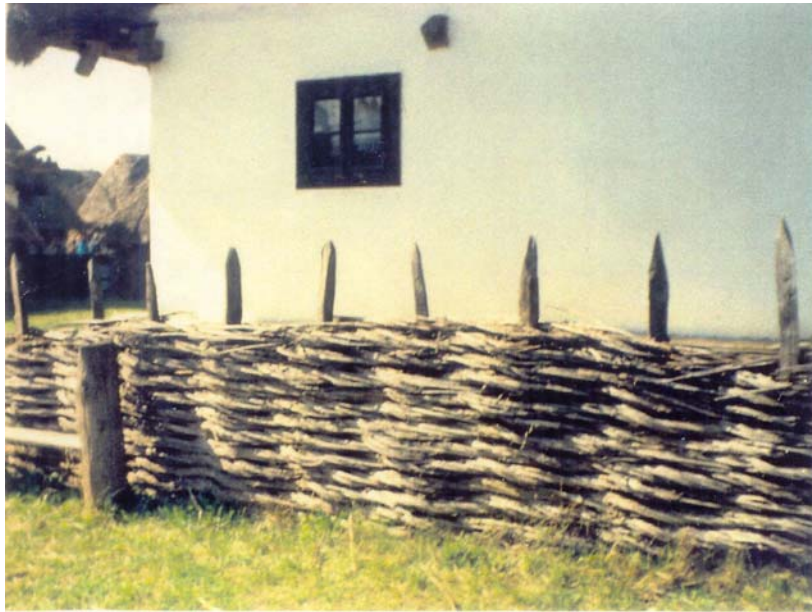
Az arányok alkalmazása bizonyos fokig fontos, de a másik nagy titok tehát: a virágok, termések megfigyelésében – és kreatív használatában – rejlik! Növényhatározókban is megcsodálhatók az általam összeállított kis ábrákat, melyeken a különböző növények jellegzetes növekedési módját ábrázolják. Ezekon láthatjuk a természet sziporkázó változatosságát, amelyből a magyar népművészek – tudat alatt – oly sokan merítettek. A virágok jellegzetes fejlődési változatai sokféleképpen feldolgozhatók. (7. ábra)

7. ábra. Fejlődés

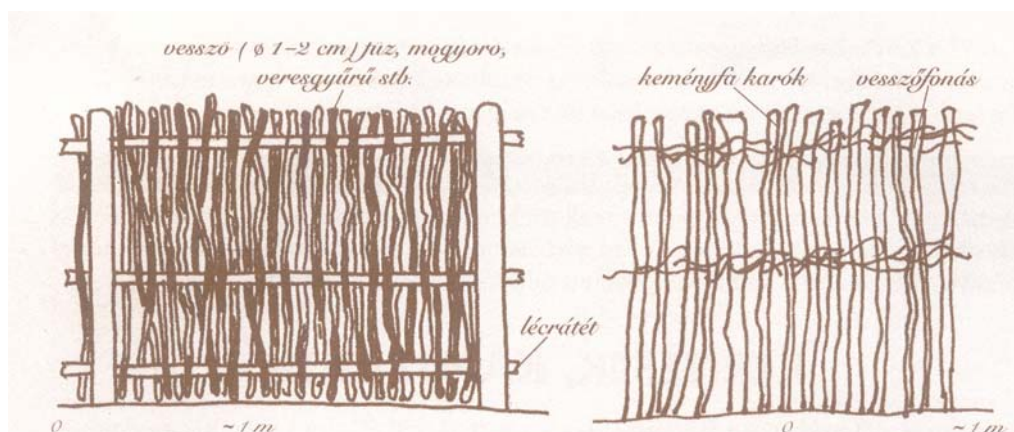
Ritmus–arány, anyag és szerkezet

A legősbibb – talán első szerkezetesnek számító – kézműves munkák, a hajlék védelmére szolgáló esetleges, kezdetleges vesszőfonások voltak. (Kézügyességgel, az anyag megismerésével, a természetes anyagú tárgyak legszebb darabjai hozhatók így létre!) A motívum-nélküliség legszebb példái a kézműves tevékenységek talán legelső megnyilvánulási formái a napjainkban is egyszerűen gyártható sövénykerítések. Nézzünk meg a szentendrei skanzen területén készített felvételemet, ahol a függőleges botvázis szerkezet, és a vízszintes vesszőfonás ritmizálása és az anyag szépsége, kellemes érzetet kelt – valószínűleg – mindenkiben. (8. ábra)

8. ábra. Sövényfonás

A fonás technika legismertebb módja a (szövéshez hasonló) karók közti egy előtte, egy mögötte fonással készülő favázszerkezetet. A szövés technikával rokon a soros fonás, melynek készítésénél a vesszők számának szaporításával, – ritmizálásával – díszíthetjük a felületet. A sövényfonásos kerítés rajzokon a ritmus–arány és anyag, szerkezet szépségére láthatunk példát. (9. ábra)

9. ábra. Vessző-ritmus

Illik tudni, hogy a népművészet tárgykultúrája két nagy ágból eredeztethető. A falvak népművészeti motívumkincseiből és a pásztorművészetekből. Az ősi vándorló nomád kultúránkból fakadóan ez utóbbi az ősibb eredetű. Honfoglalás kori őseink a legegyszerűbb szerkezettel, faragott kötözéssel (bőrök, inak) készítették a lécvázaz jurtákat, melyeknek, "utódai" módosult változatai a pásztoréptmények. A jurták kötözött favázaira bőrt borítottak, míg a pásztorkunyhók, a "pásztor-cserények" kukoricagórék és egyéb mezőgazdasági épületek napjainkban is vesszőfonással készülnek, sőt még készítenek ún. "patics" falakat, melyek szalmatörökkel kevert sárral betapasztolt vesszőfonásos falak. (Művelődéstörténeti érdekesség, hogy Tákoson a több száz évvel ezelőtt épített templomot – árvíz idején többször is – ez a gerendavázaz patics-falaz építési szerkezet mentette meg.) Az előző képeken láttuk, hogy a fűzvesszőt ősidők óta használja az ember – először – hajléka védelméhez, másodszor hajlékához, és harmadszor pedig: használati- berendezési tárgyaihoz, hajlékaiban. Napjainkban is tárgyak sokasága készül a fűzfa gyorsan sarjadó, nyersen (vagy főzve) is szép vesszőiből. Tárgyaknál, kosaraknál a szerkezeti stabilitást a körkörös fűzés – a hengerpalást – biztosítja, és a jól megválasztott vessző átmérő.

Ahogy fontos a fűzvessző fajtáinak anyag ismerete, a faműves népi kézműveseinél pedig a fafajták anyagainak és egy-egy anyag szerkezeti sajátosságainak az ismerete elengedhetetlen. A régi falvak faművesei is szakértői voltak a tölgyből vagy fenyőfából készített tárgyaknak, berendezéseknek, sőt jól konstruált szerszámoknak is. Berendezési tárgyaink szekrényének az őse, a ruhás láda volt, népi nevén a "szuszék" vagy ácsolt láda, amely szintén a legrégebben készített faműves szerkezetek egyike. A négy sarokpillérbe egyszerű hornyolással süllyesztették be a régi ácsok a fapallókat, melyekre aztán egyszerű geometrikus díszítő motívumokat karcoltak, esetleg festették is. (10. ábra.)

10. ábra. Szuszék

Funkció, anyag, szerkezet – és tervezési "segédlet"

A népi tárgykultúra fejlődését, nem csak a hagyományos technológia és a fellelhető anyagok szabták meg, hanem kismértékben a rendelkezésre álló pénz, valamint a vásárlói igény. Más feladata, ennek elemzése, de hogy egy népi kézműves vállalkozó, – összefüggéseiben lássa a dolgokat, átfogó képet kapjon vállalkozása kezdetén – érdemes a látottakon kívül, felhívni a figyelmét az alábbi tervezési elvekre.

A tárgyak előléte – a gondolat. Amikor igény ébred egy ajándék- vagy használati tárgy elkészítésére, akkor az első lépés, hogy megvizsgáljuk milyen céllal, mely funkcióra, milyen korosztály részére szeretnénk konstruálni. Bizonyos esetekben, igényfelmérést, funkció elemzést, esetleg ergonomiai vizsgálatokat is érdemes végezni.

Elsődleges szempont megválasztani, hogy a tárgy tökéletesen kielégítse a használhatóság és esztétikai elvárásokat, tehát megfelelő minőségű anyagot, és ahhoz a legalkalmasabb felületkezelési módot válasszuk ki.

Az anyag sajátosságainak megfelelően – a funkciót is szem előtt tartva – vegyük sorra a gyártástechnológiai lehetőségeket és igyekezzünk határozott kialakítású, esztétikus alkotást létrehozni. Ne feledjük, a szerkezet és anyag kapcsolata bármilyen kialakítandó terméknél fontos.

Végezetül – hagyományőrző elhivatottsággal – merjünk meríteni a népművészet kincsestárából és alkalmazzunk anyagszerkezet összhangjához illeszkedő szimbolikus jelképeket, motívumokat.

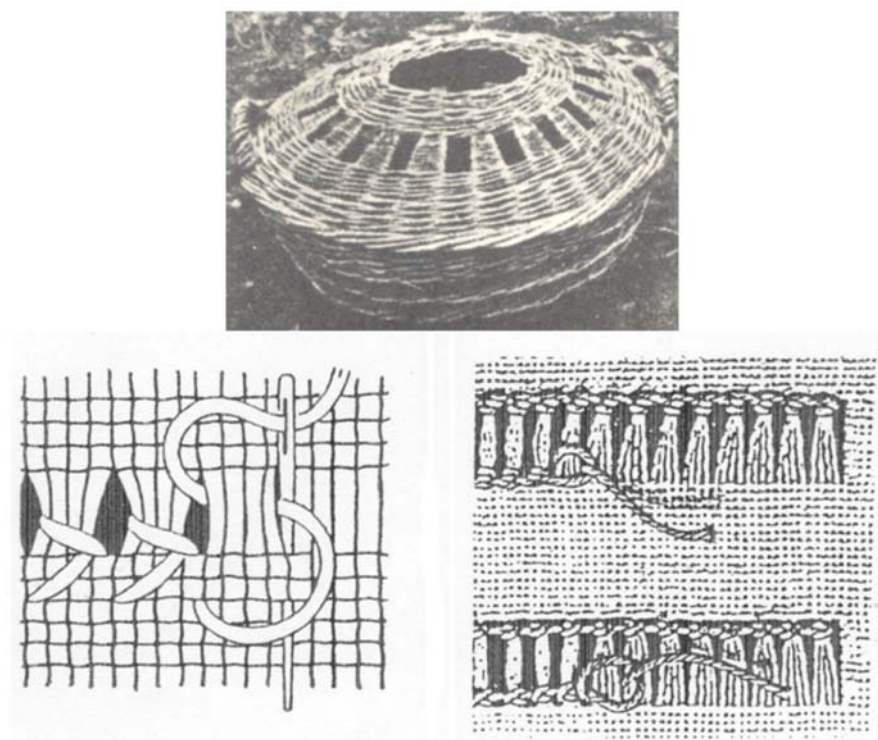
TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A vizuális ismeretek, az arány fogalmának ismerete és tárgyak létrehozásakor azok alkalmazása, napjaink népi kézműves vállalkozóinál fontos követelmény. A vizuális képesség, – mint az ének–zene oktatásban a szolfézs – kibontakoztatható, ezért az arányok alkalmazásával történő tervezés, a jelképek, szimbólumok, a kompozíciós elvek ismerete a vizuálisgondolkodás és alkotókészség is fejleszthető.

Az általunk kedvelt és alkalmazott technikával, hozzunk létre érdeklődést–keltő látványterveket – erőteljes folthatású grafikákat – az arányok helyes alkalmazásával és megfigyelhetjük, hogy jelentős befolyásoló erővel fognak hatni a megrendelőkre.

Szokatlan tanács: a természetet használjuk kiindulópontnak, valamint higgyünk a harmóniában, mely a külvilágban és belső világunkban egyaránt működik. Így tettek az évezredekkel ezelőtt élt emberek is, a természet adta anyagok feldolgozásából éltek, ellesve – és tisztelve – a természet rendjének törvényeit. Az anyag sajátosságait megismerve és tiszteletben tartva a ritmus–arány kompozíciós elveinek felhasználásával kell dolgozni! Az a tökéletes alkotás, amikor az anyag szerkezetiségét felhasználva hozunk létre díszítő motívumokat. Amikor egy–egy kézműves tárgy látványakor – a ritmus arány jó megfogalmazását – az anyag lüktetését érezzük. (ti–ti–tá) Fedezzük fel a közös vonásokat, az azonosságot a kosárfonó által készített kotlós ültetőjének fedelén és a hímzőnő keze nyomán kialakuló aszúrozáson. Mindkettőből árad a szerkezet az anyag összhangjának szépsége. (11. ábra)

11. ábra. Struktúrák

Tanulási ötletek:

Életfa motívumokkal a civilizáció során sok-sok helyen és népművészetünk bármely ágában is találkozhatunk. Tetszés szerint választva, gyűjtsenek világfa motívumokat, amelyek tetszőleges, más-más szempont szerint feldolgozásra kerülhetnek.

Honfoglalás kori leletek rajzait tanulmányozva megfigyelhetjük, hogyan örökölték át ezek a bronzból vagy csontfaragással készített rajzi motívumok, – fatárgyakon és textileken alkalmazott rajzi motívumokká. Keressünk képi példákat, felhasználhatjuk különböző tárolók díszítéseiként, mindenki a saját szakterületén!

A kör alakzat, a Napkorong "lemásolása" sokféle formában, sok-sok tárgynál szerepelt díszítőmotívumként. A fénylő Nap legszebb példája egy szarukürtön látható – a másik, a rajzi füzetben – ott megkereshetjük. Csillag-szarvas- madárrajzok találhatók szőtteken, pásztorfaragásokon is, gyűjtsünk hasonlókat – érdeklődési körünknek megfelelően.

Keressünk népművészeti könyvekben "kéregtárgyak"-ról készített fotókat és figyeljük meg kialakításukat, geometrikus díszítő motívumait.

A pásztor tárgyak szinte mindegyike, díszítmény szempontjából is és szerkezetileg is különleges egyedi kialakítású, a nép ezért is nevezi őket "pásztorkésztségek"- nek, mert használhatóságuk, szépségük, készítője ügyességén, találékonyságán múltott.

Művészeti örökségeink: a pásztortárgyak – a faművesek, a fajátékkészítők kincsháza. A csipkekészítők, szövösök, nemezeliók részére is ajánlott tanulmányozása, a motívumok saját szakterületen történő felhasználása.

A néprajz, népművészet megismerése Malonyay Dezső (és sok kiváló néprajzos) könyvein keresztül ajánlott, de kiegészítésképpen – a teljesség hatását fokozva – feltétlenül töltsünk el egy teljes napot a Szentendrei Skanzenban, hogy megtapasztalhatjuk az igazi "népélet légkörét" Egy ilyen tanulmány-nap, többet jelent hónapokon át történő, könyvekből való tanulásnál!

A térben és időben történő sétálás közben – egy-egy falu házai között barangolva – sokkal észrevétlenebbül tudunk azonosulni régi korok berendezési tárgyaival, mint amikor csak látjuk a tárgyakat, valamelyik kiállítási polcon elhelyezve.

Fontos a tárgyak környezetben történő megismerése, mert így használati funkciójukat is átérezhetjük, – vázlatrajzokat készíthetünk – és korabeli használatukról is képet kaphatunk!

Látogassanak el tehát, akár egyik skanzenba, vagy a környéken lévő tájházak valamelyikébe, esetleg a Néprajzi Múzeumba, és keressenek egy-egy szakmához kötődő használati eszközt, viseleti darabot, vagy berendezési- és használati tárgyat!

Készítsenek fotókat, rekonstruáló rajzokat, tetsző, kiválasztott – újbóli gyártásra szánt – napjaink embere számára is hasznos tárgyakról!

A fotózott, rajzolt tárgyak között, szisztematikus rendben kövessék egymást azok, –

- amelyek érdekes szerkezeti kialakításuk, –
- amelyek használati funkciójuk miatt, és
- amelyek felületi kialakításuk, motívumaik miatt kerültek kiválasztásra.

A pásztorkészségek mindegyike, hihetetlen leleményességről tanúskodik. Egy-egy tárgy eredeti ötletek sokaságának tárháza. Többféle szempont szerint csoportosíthatjuk a pásztormunkákat!

Készítsünk fotó-rajz gyűjteményt az általunk különlegesnek, szépnek talált tárgyi anyagból!

Tekinsünk meg egy régi használati tárgyat, a pásztorok bográcstartóját, népi nevén a "kutyagerinc"-et, és szerkezeti kialakításának tanulmányozása, megértése után – az arányok megtartása mellett – konstruáljunk egy hasonlót, amely napjaink igényeinek kiszolgálására alkalmas!

Jelenleg, – interneten láthatjuk – néhány faműves gyártja, a régi lemásolt, pásztortárgy rekonstruált változatát, de ennél többet is tehetünk! Készítsük el, módosított változatban is – a gyártásra szánt terméket, például kisebb méretben!

Kereshetünk egyszerű faműves szerkezeteket, "öreg, elhagyatott" bútorokat, mint például egy "stelázsi" vagy kamrapolc, amely az egyszerű szerkezet ellenére az arányosan csökkenő polcmélység és az azt követő oldallapok íves kialakítása miatt, ritmizáló hatásával túlszárnyalja a modern bútorok bármelyikét. (12. ábra)

12. ábra. Ritmizálás

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Mi a "kapuzábé" és milyen szimbolikus jegyek hordozója?

---

2. feladat

Soroljon fel jelképeket, és mondjon példákat a népi kézműves szakmák különböző területeinek, tárgyain történő megjelenítésére!

---

3. feladat

Rajzoljon sormotívumokat, neveik és alkalmazási helyük felsorolásával!

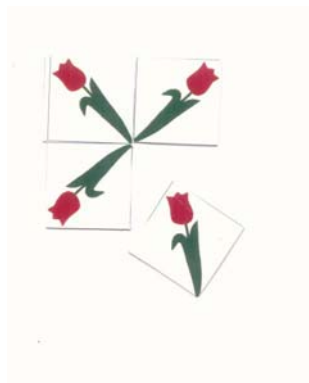
(Könnyített változat: a kapott tesztlapon látható sormotívumok mellé, írja oda megnevezésüket, és díszítő területüket!)

---

4. feladat

A kapott tulipán elemek motívumaiból készítsen hasonló ritmizáló motívumsorokat! (13. ábra)

13. ábra. Tulián motívum

5. feladat

A kapott tulipán elemekből készítsen terülő motívumokat, 4–4 elemdarab különböző elhelyezésének variációit!

6. feladat

A képen látható tükör melletti vonalak alapján mondja el az arányra vonatkozó meghatározást! (14. ábra)

14. ábra. Arany metszés

MEGOLDÁSOK

A megoldások elbírálásánál fontos a teljesítmény, de soha ne tévesszük szem elől a tanuló egyéni fejlődési ütemét!

1. feladat

A képen látható kettős kapuzábé, többféle jelentéssel bír. Szerkezeti stabilitást ad a nyíló szárnyaknak, de – a használati funkciót biztosító szerepével egyenrangú, sőt fontosabb – az oltalmazó, védő szerepe. A védőszellemet jelképező faragást festéssel is ellátják.

2. feladat

A jel, valamilyen dolgot, fogalmat, vagy valamilyen összefüggést kifejező kép, ábra, mindenki számára közérthető.

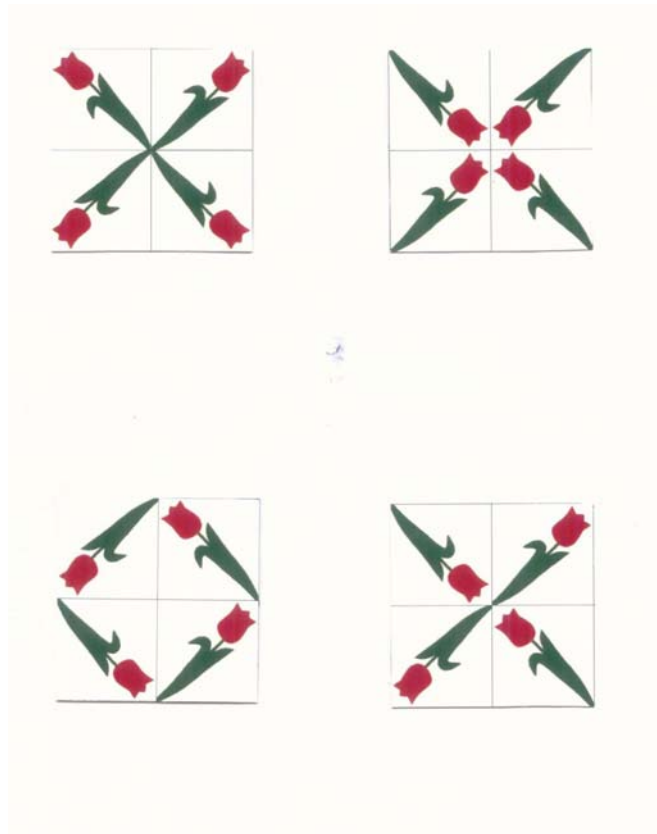
A szimbólum: tárgy, fogalom vagy dolog, érzelmeket tükröző, sajátos lelki tartalommal rendelkező közismert jelkép. Például pelikán az önfeláldozást, a kettős galamb, a tulipán, vagy a szív a szerelmet szimbolizálja.

3. feladat

Ismert Jel–motívum sorok (13. ábra)

4. feladat

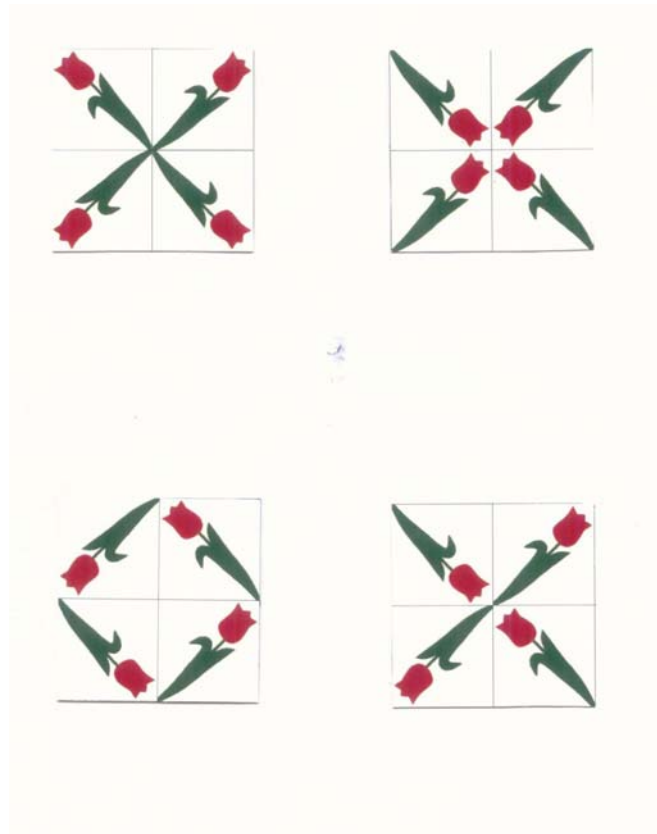
Tulipán motívumsor variációk (15. ábra)

15. ábra. Motívumsor variációk

5. feladat

Terülő tulipán motívum változatok (16. ábra)

16. ábra. Terülő motívumok

6. feladat

A népi tükör arányainál felfedezhető az aranymetszés: amikor az egyik oldal arány felosztása úgy történik, hogy a kisebbik úgy aránylik a nagyobb részhez, mint a nagyobb rész az egészhez.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOMFELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jankovics Marcell: Jelképkalendárium	Panoráma Kiadó	1988
2. Dienes István: A honfoglaló magyarok	CORVINA Kiadó	1973
3. Kós Károly: Népélet és néphagyomány	Kritérion Kiadó	1972
4. K.Csilléri Klára: A magyar nép bútorai	CORVINA Kiadó	1972
5. Nagy Mari– Vidák István: Kaskötés, kosárfonás	Népművelési Propaganda Iroda	1978
6. Textiltechnikák	Képzőművészeti Főiskola és Magyar Nemzeti Múzeum	1993
7. Fél Edit,Hoffer Tamás,K.Csilléri Klára:A magyar népművészet	CORVINA Kiadó	1969
8. Lükő Gábor: A magyar lélek formái	Lükő G. Örökosei – Táton Kiadó	2001
9. Kocsi Márta– Csomor Lajos: Festett bútorok...	Népművelési Propaganda Iroda	1991
9. Fay Aladár: A magyarság díszítő ösztöne	Püski Kiadó	1994
10. Csapodiné Gárdonyi Klára: Európai kódexfestő művészet	CORVINA Kiadó	1981

AJÁNLOTT IRODALOM

Malonyai Dezső: A magyar nép művészete I, II, III, IV, V, Franklin-Társulat Kiadása, 1922. / Helikon Kiadó 1987.

Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok	Kritérion Kiadó	1976
Kocsi Márta– Csomor Lajos: Festett bútorok...	Népművelési Propaganda Iroda	1991
Dömötör Tekla: Magyar népszokások	CORVINA Kiadó	1972
Magyar néprajzi lexikon I–V. Főszerkesztő: Ortutay Gyula	Akadémiai Kiadó	1977–1982
Szász Tibor: Famunkák szakszerűen	Műszaki könyvkiadó	1986

A(z) 1004–06 modul 014–es szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató